

איסור זמירה

תקציר השיעור

איסור זמירה בשבת ובשביעית

הזמירה היא אחת מארבע המלאכות שאסרה התורה בשביעית - "זכרמך לא תזמור".
הזמירה היא קיצור ענפי הגפן לצורך הגברת הצימוח. בהלכות שבת (גמ' שבת עג"ב, רמב"ם שבת פ"ח הל' ב) נחשבת הזמירה כתולדה ונלמדת מאב מלאכה של הזרע והנוטע. בהלכות שביעית הזכירה התורה ואסרה הן את האב - הזרע והן את התולדה - הזומר, ולא נלמד איסור הזמירה מאיסור זריעה כבהלכות שבת. ביאר רבא בגמרא במועד קטן ללמדנו שרק אבות ותולדות שהוזכרו בתורה אסורים בשביעית מדאורייתא: "דאהני תולדות - מיחייב, אאחרנייתא - לא מיחייב".

הזמירה בשביעית אסורה מדאורייתא, אך הקרסום וגיזומים נוספים אסורים מדרבנן

ישנם עוד כמה מיני גיזומים נוספים, כדוגמת הקרסום והזרוד והפיסוג, והגמרא קובעת שהם אינם אסורים מן התורה אלא רק מדרבנן.

מהי ההבחנה המבדילה בין זמירה לגיזומים האחרים?

המפרשים עמדו על ההבחנה בין זמירה האסורה מהתורה ובין סוגי הגיזומים האסורים מדרבנן.

הבחנה בין גפן לשאר אילנות
יש פרשנים שסברו שזמירה היא מלאכה בגפן ואילו שאר גיזומים הם בשאר האילנות.

הבחנה בין הסרת ענפים יבשים להסרת ענפים לחים
בראשונים הובאה הבחנה נוספת, לפיה ההבדל הוא בדבר הנקצץ. הזמירה היא חיתוך ענפים יבשים, ובשאר גיזומים החיתוך הוא גם של ענפים לחים.

הבחנה במקום החיתוך
הבחנה נוספת שהוזכרה בראשונים היא שההבדל הוא במקום החיתוך. הזמירה היא מלאכה מדויקת ורק חיתוך במקום מסוים וידוע מועיל להצמחה, ושאר הגיזומים הם חיתוכים בשאר מקומות שאינם מועילים לצמיחה כזמירה. אך נחלקו הפרשנים בקביעת מקום החיתוך המועיל הנחשב זמירה.

הבחנה בין חיתוך המוציא להצמחת פירות ובין הצמחת האילן
יש שסברו שזמירה היא פעולת קציצה המשפיעה ישירות על הצמחת הפירות, לעומת שאר גיזומים שאינם משפיעים ישירות על הצמחת הפירות.

הכרעת האחרונים בשאלה מהי הזמירה שאסרה תורה

הרב קוק בשבת הארץ קונטרס אחרון הכריע שהבחנה בין הזמירה האסורה מן התורה למלאכות אחרות האסורות מדרבנן היא **מיקום החיתוך**. בשו"ת משפט כהן הוסיף וביאר שההבדל הוא שהחיתוך בחלק מן הענף **כוונתו להוסיף פירות הגפן**. לעומת זאת כוונת הגיזומים האחרים היא **בעיקרה לאוקמי אילנא שיעמוד חי, כפי טבע גידולו**. והוסיף עוד שהזמירה המוזכרת בתורה היא **דווקא כשחותך את הענפים היבשים**, אך לא הזכיר את ההבחנה בין גפן לשאר אילנות. גם ספר השמיטה לא חילק בין גפן לשאר אילנות, אלא חילק רק במקום החיתוך השונה.

לעומת זאת, החזון איש נקט להלכה שיש להבחין בין גפן לשאר אילנות וביאר זאת מצד **"שהזימור של שאר אילנות חלוק מזימור גפן מצד טיב עבודתו"**. והסתפק במלאכת הזמירה בגפן, אם כוללת רק זמירת ענפים יבשים או שמא אף לחים, וכן נקט בדרך אמונה. אך בספר משפטי ארץ התבאר על פי דעת הרב אלישיב הרחבה בדברי החזון איש שנקט לשון "הזימור של שאר אילנות חלוק מזימור גפן מצד טיב עבודתו", שכל אילן שטיב עבודתו דומה לגפן, כגון הקיווי, דינו יהיה כגפן.

איסור זמירה בזרעים ובירקות (כיסוח דשא)

בהלכות שבת מבואר בגמרא ובפסקי הרמב"ם שגיזום תבואה וירקות אסור מדאורייתא וחייב חטאת. לאור מה שהתבאר לעיל, יש לדון בדין בשמיטה: האם זמירה וכיסוח זרעים ירקות ודשא אסורים מדאורייתא או מדרבנן?

נאמר במשנה "ממרסין באורז בשביעית ר"ש אומר אבל אין מכסחין". המשמעות הפשוטה של דברי ר' שמעון במשנה, וכפי המשתמע בתרגום אונקלוס ופירוש הרמב"ם למשנה, שכשם שהזמירה בגפן אסורה מדאורייתא הוא הדין הזמירה וכיסוח באורז ושאר גידולים.

הר"ש מבאר על פי הירושלמי שאין מכסחין הוא מטעם שאין במניעת מלאכה זו הפסד גדול ולא נחשב הדבר אוקמי, אלא נחשב אברויי אילנא. ניתן לבאר שהר"ש סובר שמלאכת הכיסוח היא מלאכה האסורה רק מדרבנן ולכן יש לדון אם היא בכלל אוקמי או אברויי אילנא. אך ניתן לבאר שדעת הר"ש היא שאף מלאכה אסורה מן התורה רק אם היא לאברויי, אך אם היא לאוקמי יש להתיר.

מלשון הרמב"ם בהלכה, וכן נראה שדעת מפרשי הרמב"ם, עולה שכיסוח בזרעים וירקות יש בו איסור זמירה מדאורייתא.

פסיקת האחרונים

הראי"ה קוק בשבת הארץ וספר השמיטה נקטו שכיסוח בזרעים, ירקות ודשאים אסור משום זמירה האסורה מן התורה.

החזון איש, הסובר שאיסור זמירה הוא רק בגפן, מעמיד את איסור כיסוח האורז כאיסור דרבנן ומבאר את סיבת איסור הכיסוח על פי הבנת הר"ש בביאורו למשנה, שהוא משום שאין במניעה ממלאכה זו הפסד גמור (אין ההיתר של מלאכה לאוקמי).

הגר"ש ישראלי דייק בדעת הרמב"ם ונקט הלכה למעשה שבירקות הגיזום אסור מדרבנן, ובאילנות נקט כדעת החזון איש ולא כדעת הראי"ה קוק, ומשמעות הדבר היא שיהיה ניתן להתיר מלאכה זו לעשות על ידי ישראל לאחר היתר מכירה.

מקורות לשיעור 3

איסור זמירה

הזמירה היא אחת מארבע המלאכות שאסרה התורה בשביעית: "וכרמך לא תזמור". הזמירה עניינה קיצור ענפי הגפן לצורך הגברת הצימוח. בהלכות שבת נחשבת הזמירה כתולדה ונלמדת מאב מלאכה של הזרע והנוטע. בהלכות שביעית התורה הזכירה ואסרה הן את האב והן את התולדה. התורה ציינה בפירוש את הזרע ואת הזמור ולא למדה מאיסור זריעה כבהלכות שבת. ביאר רבא בגמרא במועד קטן ללמדנו שרק אבות ותולדות שהוזכרו בתורה אסורים בשביעית מדאורייתא - "דאהני תולדות - מיחייב, אאחרנייתא - לא מיחייב".

ויקרא פרק כה

- (ד) ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור.
(ה) את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ.

אונקלוס ויקרא פרק כה

חקלך לא תזרע וכרמך לא תכסח.

גמרא שבת דף עג עמוד ב

אמר רבי אמי: זומר חייב משום נוטע, והנוטע והמבריק והמרכיב חייב משום זורע.

רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה ב

הזורע כל שהוא חייב, הזומר את האילן כדי שיצמח הרי זה מעין זורע.

מסכת מועד קטן דף ב עמוד ב

רבא אמר: אפילו תימא רבנן, אבות אסור רחמנא, תולדות לא אסור רחמנא, דכתיב ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שדך לא תזרע וגו'. מכדי, זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתבינהו רחמנא? למימרא: דאהני תולדות - מיחייב, אאחרנייתא - לא מיחייב.

הזמירה בשביעית אסורה מדאורייתא, אך הקרסום וגיוזומים אחרים אסורים מדרבנן

ישנם עוד כמה מיני גיוזומים נוספים, כדוגמת הקרסום והזרוד והפיסוג, והגמרא מבחינה ביניהם לבין זמירה - הם אינם אסורים מן התורה אלא רק באיסור דרבנן.

גמרא מועד קטן דף ב ע"ב - ג ע"א

רבא אמר: אפילו תימא רבנן, אבות אסר רחמנא, תולדות לא אסר רחמנא, ...ולא? והתניא: שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר, אין לי אלא זירוע וזימור, מניין לניכוש ולעידור ולכיסוח? תלמוד לומר: שדך לא כרמך לא. לא כל מלאכה שבשדך, ולא כל מלאכה שבכרמך. מניין שאין מקרסמין, ואין מזרדין, ואין מפסגין באילן – תלמוד לומר: שדך לא כרמך לא, לא כל מלאכה שבשדך ולא כל מלאכה שבכרמך... מדרבנן, וקרא – אסמכתא בעלמא.

מהי ההבחנה המבדילה בין זמירה לגיזומים האחרים?

המפרשים עמדו על ההבחנה בין זמירה האסורה מהתורה ובין סוגי הגיזום האחרים האסורים מדרבנן.

הבחנה בין גפן לשאר אילנות

יש פרשנים שהבחינו בין זמירה שהיא מלאכה בגפן ובין שאר גיזומים שהם מלאכות בשאר האילנות. רש"י והר"ם מבחינים בין זמירה שהיא בגפן ובין קרסום שהוא גם כן מעשה זמירה אך הוא נעשה בשאר אילנות. הרשב"ם והרמב"ם לא קיבלו את ההבחנה בין סוגי האילנות, ואיסור זמירה קיים הן בגפן והן בשאר אילנות.

רש"י מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

מקרסמין – היינו, זימור, אלא שקירסום שייך באילנות.

פירוש הריב"ם למשנה מסכת שביעית פרק ב משנה ג

מקרסמין, היינו זימור, אלא שקירסום באילנות.

ר"ש מסכת שביעית פרק ב משנה ג

מקרסמין – מלשון קרסמוה נמלים והיינו זימור אלא שלשון קירסום באילן וזימור בכרם מלשון זמורות שמחתך ענפים של גפן.

רא"ש מסכת שביעית פרק ב משנה ג

מקרסמין – מלשון קרסמוה נמלים וקרסום באילן כמו זימור בגפן:

גמרא בבא בתרא דף פ עמוד ב

תנו רבנן: הלוקח אילן מחבירו לקוץ – מגביה מן הקרקע טפח וקוצץ, בתולת השקמה – ג' טפחים, סדן השקמה – ב' טפחים, בקנים ובגפנים – מן הפקק ולמעלה, בדקלים ובארזים – חופר ומשרש, לפי שאין גזען מחליף. ובתולת השקמה ג' טפחים בעינן? ורמינהי: אין קוצצין בתולת השקמה בשביעית, מפני שהיא עבודה; ר' יהודה אומר: כדרכו אסור, אלא מגביה ' טפחים וקוצץ, או גומם מעם הארץ; מעם הארץ הוא דקשי, הא אידך מעלי לה! אמר אביי: ג' טפחים מעלי לה, מעם הארץ ודאי קשי לה,

מכאן ואילך - לא מקשי קשי לה ולאו עלויי מעלי לה, גבי שביעית עבדין מידי דודאי קשי לה, גבי מוקח וממכר עבדין מידי דודאי מעלי לה.

רשב"ם מסכת בבא בתרא דף פ עמוד ב

ובתולת השקמה ג' טפחים - בתמיה והלא די בפחות.
מפני שהיא עבודה - שיגדל יותר וכתוב וזכרם לא תזמור (ויקרא כה).

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה ב

אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה או על הזמירה ועל הקצירה או על הבצירה, ואחד הכרם ואחד שאר האילנות.

ערוך השלחן שמיטה ויובל סי' יט סעי' ב

...ודע דאע"ג דבתורה כתיב כרם מ"ה לשארי אילני מאכל, ומפני שבא"י רוב נטעתם כרמים, ובניזקין כתיב כי יבער איש שדה או כרם וכן במערכי המלחמה כתיב אשר נטע כרם וכן לא נעבור בשדה ובכרם ודוד אמר יזרעו שדות ויטעו כרמים וכל התנ"ך מלא מזה לכן נקטה כרם אבל ה"ה לכל אילני מאכל.

ספר השמיטה פרק ג אות ג סעיף א

כל הקוצץ ענף או יחור מאיזה אילן שהוא שעי"ז מתגדל או מתעבה האילן הרי זה עובר בלאו וזכרם לא תזמור ואחד כרם ואחד כל שאר אילנות (מכילתא ורמב"ם פ"א וב) וכמו לא תזרע בזרעים כך לא תזמור באילנות שהזמירה היא המצמיחה והמגדלת את הענפים והאילן.

לדעת רש"י והר"ש ההבחנה היא באיני האילנות, בין זמירת הפסל לזיכום שאר האילנות, הזמירה - קיצוץ ענפי הפסל, אסורה בשביעית מן התורה, אך זיכום - קיצוץ ענפי שאר אילנות, אסור רק מדרבנן. לעומת זאת, לדעת הרמב"ם (וראה דברי החזון איש לקמן שביאר דעת הרמב"ם באופן שונה), הרש"ם, ערוך השולחן וספר השמיטה אין לחלק בין קציצת ענפי הפסל לשאר אילנות, וכשם שזמירת הפסל אסורה מן התורה הוא הדין לזיכום שאר אילנות.

הבחנה בין הסרת ענפים יבשים הסרת ענפים לחים

הבחנה נוספת שהוזכרה בראשונים היא שההבדל הוא בדבר הנקצץ. הזמירה היא חיתוך ענפים יבשים, ובשאר גיזומים החיתוך הוא גם של ענפים לחים.

רש"י מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

זימור - מחתך ענפים יבשין של גפן.
מזרדין - מחתך ענפים יבשים ולחים, לפי שיש לאילן ענפים יותר מדאי.

ר"ש משנה שביעית פ"ב מ"ג

מזרדין - כשיש לאילן ענפים לחים יותר מדאי, חותך מקצת ומניח מקצת וזהו זרוד.
אך בביאור האילרי והראב"ם נראה שלא קיבלו הכחנה זו.

מועד קטן ג ע"ב

וכן באילנות אם קרסם, והוא שחתך הענפים היבשים מן האילן או מן הגפנים, שלא יכחישו את האילן או את הגפן. או זירד, והוא שהיו ענפים יותר מדאי באיזה מקום שבאילן וצריכין לחתוך אעפ"י שאינן יבשות. או פסג, והוא חתוך כל ענפי האילן חוץ מגזע העליון שבו, כדי שיגדל ביותר... בכולם מכין אותו מכת מרדות.

רמב"ם שמיטה ויובל פ"א ה"ה

אין נוטעין בשביעית אפילו אילן סרק, ולא יחתוך היבולת מן האילנות, ולא יפרק העלין והבדים היבשים, ... ולא יקטום אותם, ולא יפסג את האילנות וכן שאר כל עבודת האילן, ואם עשה אחת מאלו בשביעית מכין אותו מכת מרדות.

רש"י הדגיש "זימור - מחתך ענפים יבשין של גפן", לעומת זירוד "מחתך ענפים יבשים ולחים". מתבאר שיש הכחנה נוספת, שהזמירה היא חיתוך ענפים יבשים לעומת הזירוד. אך פרשנים אחרים לא קיבלו הכחנה זו, האילרי בביאור מלאכת הקרסום אסורה מדרבנן כתב "באילנות אם קרסם, והוא שחתך הענפים היבשים מן האילן או מן הגפנים", הרי שחיתוך ענפים יבשים מן הגפן אינו נחשב זמירה אלא פעולה אחרת. הראב"ם כתב "ולא יפרק העלין והבדים היבשים... ואם עשה אחת מאלו בשביעית מכין אותו מכת מרדות". משמע גם כן שהסרת ענפים יבשים אסורה רק מדרבנן.

הבחנה במקום החיתוך

הבחנה נוספת שהוזכרה בראשונים היא שההבדל הוא במקום החיתוך. הזמירה היא מלאכה מדויקת ורק חיתוך במקום מסוים וידוע מועיל להצמחה, ובשאר גיזומים הם חיתוכים בשאר מקומות שאינם מועילים לצמיחה כהזמירה. אך נחלקו הפרשנים בקביעת מקום החיתוך המועיל הנחשב לזומר.

משנה מסכת שביעית פרק ד משנה ה

...אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה רבי יהודה אומר כדרכה אסור אלא או מגביה עשרה טפחים או גומם מעל הארץ.

רמב"ם פירוש למשנה שביעית פרק ד

קוצצין את האילן בגובה ידוע ויהיה בזה תיקון האילן כמו הזמירה לכרם. ר' יהודה אומר שאסור לקצוץ אותו במקום הידוע, ומותר לקצצה עם פני הארץ או למעלה מעשרה, לפי שדרכה להקצוץ בתוך עשרה.

משנה מסכת שביעית פרק ד משנה ו

המזנב בגפנים והקוצץ קנים ר' יוסי הגלילי אומר ירחיק טפח...
רמב"ם פירוש למשנה, שם

המזנב - גזור מן זנב, עניינו כריתת הקצוות.

פירוש משנה ראשונה

מזנב לאו הינו זומר, דזומר היינו שקוצץ כל הזמורות והכא אינו אלא מזנב שחותך קצה הזמורות.

מלחמת ה' מסכת סוכה דף טו עמוד ב

אבל לי נראה שהענפים הגדולים שדרכן של כורמים לזמור אותן ולקוץ ראשן בכל שנה כדי שיוסיפו הן הנקראים דליות והענפים השלמים הנקראים בדים או פארות.

תפארת ישראל אות ל

אלא זומר הוא שחותך ראש הגזע, והמזנב קוצץ הענפים מהצד.

הבחנה במקום החיתוך נמצאת כבר בדעת ר' יהודה, אך בקביעת מקום החיתוך המדויק שהגדרתו זמירה נחלקו הפרשנים. הרמב"ם בפירושו למשנה לא הגדיר אלא נקט "שאסור לקצוץ אותו במקום הידוע", אך בהיתר המזנב בגפנים כתב "עניינו כריתת הקצוות". מכאן שמקום החיתוך מגדיר את מלאכת הזמירה. המשנה ראשונה הבחין גם כן בין מקום החיתוך, אך נקט שהזמירה האסורה היא קציצת כל הענף לעומת המזנב, החותך קצה הזמורה. תפארת ישראל פירש שהורדת הענף היא המזנב, והזמירה היא החיתוך בראש הגזע.

לסיכום השיטות, מצאנו שיטה הסוברת שמקום החיתוך מגדיר את ההבדל בין מלאכת הזמירה לשאר מלאכות, אלא שחלקו בקביעת המקום. יש הסוברים שזמירה היא קציצת חלק מהענף, יש הסוברים קציצת כל הענף, ויש אומרים קציצת ראש הגזע.

הבחנה בין חיתוך המועיל להצמחת פירות ובין המועיל להצמחת האילן

יש שסברו שההבדל הוא שהזמירה היא פעולת קציצה המשפיעה ישירות על הצמחת הפירות, לעומת שאר גיזומים שאינם משפיעים ישירות על הצמחת הפירות.

רש"י מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

זמירה בכלל זריעה – שדרכו של זומר לצמוחי פרי כזרע...

שו"ת מהריט"ץ החדשות (סימן קעו)

כיון דזומר את הגפן עובר בלאו, אמאי נוטע גפן יהיה פטור מן התורה. היה לנו לומר שחייב מן התורה מק"ו דזומר דתרויהו באילן הוו אמנם הנלע"ד שהטעם הוא דזריעה הוא דבר שנהנה ממנה בשנת

השמיטה, וכן זומר את הגפנים או אילנות נהנה ממעשיו בשנת השמיטה, ולכך עובר. אמנם נוטע אינו נהנה ממעשיו בשנת השמיטה עד אשר יגדל נטיעתו ולכך לא גזרה תורה אמנם מדברי סופרים גזרו גם על הנטיעה.

מדויק ברש"י, וכן נקט מהריט"א, שהזמירה כזריעה הן פעולות הארמות להצמחת הפירות בשנה זו, שנת השמיטה, ואם כן כל גיזום שאינו משפיע ישירות על הצמחת הפירות בשנת השמיטה אינו נחשב כזמירה האסורה מדאורייתא אלא אסור מדרבנן.

הכרעת האחרונים: מהי הזמירה שאסרה תורה?

שבת הארץ קונטרס אחרון יא

הזמירה הנהוגה אצלנו, דהיינו שכורתים את כל הענפים ומשאירים רק את גוף הגפן, נראה שאינה זמירה האסורה מהתורה אלא היא תולדות. ונראה שהיא ה"פסול", כמבואר בפ"ב מ"ג "מפסלין עד ר"ה.... אבל הזמירה מימי קדם, שהיא נאסרה בתורה, הייתה רק לחתוך רק חלקים מהזמורות ולא כולם, וכיוון שיש לזה שם אחר כבר אינה בכלל זמירה האסורה בתורה.

ולפי דברי המומחים בדבר, אינה באה הזמירה הזו הנהוגה בזמננו, שהיא קציצת כל הענפים, להרבות את הפירות ולהשביח את האילן, כי אם כדי להאריך קיום האילן, ע"י קציצת הענפים שהם יונקים את לחותו... מ"מ הלא כאן הסברא מסייעא, כמו שאמרנו, לחלק בין זמירה שהייתה נהוגה מקדם ושנאסרה בתורה, שהיא קציצת ראשי הענפים בהשאת חלקים מהם - וזה הוא למען הרבות הפירות בענפים הנשארים, לבין הזמירה של עכשיו, שהיא קציצת כל הענפים כדי להאריך את ימי האילן. וכיוון שבשביעית אנו מדייקים לאסור דוקא מה שנאמר מפורש בתורה, "ל שאין זה בכלל, וגם הרי הן מחולקות בתועלתן ובמטרתן, ועכ"פ אינה בזמירה שלנו אלא בכלל תולדות דרבנן.

שו"ת משפט כהן (עניני א"י) סימן סז

הזמירה, כפי מה שהיא מורגלת בימינו בגפנים המורכבים, איננה אותה הזמירה שהיתה נוהגת בימים הראשונים, וכמו שנוהגים הערבים עד הנה לזמר את גפניהם הגדלים פרא בלא הרכבה, שהם חותכים ראשי הענפים או חלקים מהם, ומניחים חלקים גדולים. והכונה של מלאכה זו היא פשוט להוסיף פירות הגפן, אבל מה שנוהגין בגפנים המורכבים לחתוך את כל הזמורות עד סמוך לגוף האילן אין כונת זמירה זו להוסיף פירות, כי יודעי דבר אומרים, שאם יונחו הגפנים בלא זמירה, ויהיו להם ענפים ארוכים, יעשו בשנה זו פירות הרבה יותר ממידת הפירות שעשו ע"י זמירה הנהוגה, אלא שע"י רבוי הפירות ושלות הענפים יוכחש הרבה האילן, ובמשך זמן קטן ייבש לגמרי, על-כן כונת זמירה זו בעיקרה היא לאוקמי אילנא שיעמוד חי, כפי טבע גידולו. ויש לומר שזהו בכלל המזנב בגפנים, ששינינו בפ"ד מ"ו, לבד מה שיש אומרים שזמור של תורה הוא דוקא כשחותך את הענפים היבשים, ובארתי הדברים בקצרה בספר שבת הארץ הלכות שביעית, שיצא לאור בקרוב בעה"י. על כן במקום דחק יש לסמוך על זה ולהתיר אחר המכירה את הזמירה הנהוגה גם ע"י ישראל, במקום שא"א ע"י נכרים. אך בזמירה יש לפעמים מניעה אחרת, מה שא"א לעשות ע"י נכרים, מפני שצריך ע"ז בקיאות מיוחדת באומנות, ומי שאינו בקי מאבד את הגפן בזמירתו, ולפעמים מזדמן שאי אפשר למצא נכרי בקי, או אפילו אם יהי בקי צריך שיהי ג"כ בלתי חשוד להפסיד לישראל בזדון.

ועכ"ז אקוה להורות בע"ה אפילו במקום דחק שתהי' זמירתם בשנוי. וכבר דקדקתי בזה ומצאתי שאי אפשר לעשות שום שנוי באופן הזמירה, שיהי' בלתי מזיק, ולא יקלקל את המלאכה כי-אם ע"י מה שתחת אשר בכל השנים דרך חתיכת הבדים הנזמרים היא ישרה, כמו שחותך את הצנן וכיו"ב בקו ישר תהי' החתיכה בשביעית, כשתהי' מוכרחת להעשות ע"י ישראל, בקו אלכסוני. ויש לזה ראי' מירושלמי פ"ד ה"ה שזה נקרא שנוי, ששינו שם: הקוצץ בקורות לא יהי' מדריג ומחליק, אלא מתכוין שתהי' קציצתן שוה...

ספר השמיטה פרק ג סי' ב אות א

כל הקוצץ ענף או יחור מאיזה אילן שהוא שעי"ז מתגדל או מתעבה האילן הרי זה עובר הלאו 'וכרמך לא תזמור' ואחד כרם ואחד כל שאר אילנות. איסור זמירת הענפים הוא בין אם קוצץ ענפים שלא יכבידו על האילן בין שקוצץ ענף אחד מבין שנים שלא יהיו תכופים זה לזה, או שקוצץ ענף מקולקל (כדתני פ"ב ג מקרסמין מזרדין ומפסלין עד ראש השנה ולא לאחר ראש השנה)...

ספר השמיטה פרק י סי' ג אות א

אבל זריעה וזמירה לא יעשה הישראל בעצמו, והנה בשדה ישראל אסורים כל מיני זמירה (הנקובים לעיל פ"ג ב) אבל בשל נכרים יש מקילים באופני זמירה באלו שיש אומרים שאין זו זמירה של תורה שתעשה בשינוי, כגון בקציצת חלק מהענף מקילין לאחר המכירה לקצוץ בשינוי או שישאיר פקק יותר או פקק פחות מכפי הנהוג (כמ"ש הג"ר נפתלי הירץ זצ"ל בכתביו בהסכם מגאוני ישראל להקל בכה"ג לאחר המכירה במקום הדחק). אבל הזמירה הרגילה כגון ענף שלם או מהגזע כשיעור זמירה או אפילו קציצת ענף עד הפקק הרגיל - לא התירו.

חזו"א שביעית סי' כא אות טו

ואפשר דזימור בגפן כולל בין יבשים בין לחים... כמו כן הזימור של שאר אילנות חלוק מזימור גפן מצד טיב עבודתו... דבגפן הכל בכלל זימור וצ"ע בזה, לכאורה ר"ל דחייב מלקות בזימור שאר אילנות וזה תימא... אמנם נראה דכונת רבנו כאן לשלול שלא נאמר שאין דין שביעית באילנות אלא בכרם... ולזה הקדים רבנו אע"ג דכתיב כרם אחד כרם ואחד שאר אילנות בכלל איסור עבודת האילן.... ואפשר דזימור בגפן כולל בין יבשים בין לחים אלא דבשאר אילנות הן בלשון חכמים קירסום ביבשים וזירוד בלחים

ובא לרבות עבודות זולת הזימור, ולפי שהעבודות משתנות בשינוי קל חרישה הוא אב וחפירה עידור תולדה כמו כן הזימור של שאר אילנות חלוק מזימור גפן מצד טיב עבודתו ולזה מרבה עבודות. והא דאמר שבכרמך כולל כרם וכל אילן וכיון שנתרבו כל עבודות, נתרבה זירוד שזו עבודת שאר אילנות... אבל חתיכת ענפים דרבנן... ואפשר דהא דכ' רבנו העלין והבדים היבשים אינו לוקה היינו חוץ מגפן דבגפן בכלל זימור וצ"ע בזה... וכיון דלפרש"י מ"ק ג' א' מבואר דזימור שאר אילנות הוא משאר התולדות שהן דרבנן וכ"ד הר"ש פ"ב וכ"כ הערוך ערך קרסם בשם י"א, ואף לפי ראשון שהביא. וזו גם דעת ר"מ דקרסום הוא ענין אחר מ"מ לדינא לא מצינו דפליגי וכיון דבסוגין מוכח דשאר אילנות דרבנן ויש לכיון כן גם דעת הר"מ הכי נקטינן.

חזו"א שביעית סי' כו אות א

אבל זימור בשאר אילנות ליכא אלא זירוד.

דרך אמונה - ציון ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק א ס"ק (ל)

חזו"א שביעית סי' כ"א סקט"ו ומיישב בזה מה שהקשה בסי' י"ז סק"כ וחזר בו ממש"כ בסי' י"ט סקי"ד דלדעת רבנו כל האילנות אסורין בזימור מה"ת.

משפטי ארץ שביעית פ"ב סע' ד הערה 9

את החילוק בין זמירה בגפן לזמירה בשאר אילנות מסביר החזו"א סי' כא ס"ק טו, משום שאופי הגיזום בגפן שונה מבשאר אילנות. לפי זה בעצים שבהם טיב הגיזום דומה לזה של הגפן יהיה הגיזום אסור מן התורה וכן הורה לנו הגרי"ש אלישיב. ולפי דבריהם גיזום 'קיוי' אסור מן התורה שדומה בטיבו לגפן. כמו כן מסתפק החזו"א שם האם כל זמירה בגפן אסורה מן התורה, או שגם בגפן יש גיזום שאינו באופי הזמירה ואסור רק מדרבנן.

הרב קוק בשבת הארץ קונטרס אחרון הכריע שהבחנה בין הזמירה האסורה מן התורה למלאכות אחרות האסורות מדרבנן היא מצד **מיקום החיתוך**. הזמירה מימי קדם, שהיא שנאסרה בתורה, הייתה רק לחתוך חלקים מהזמורות ולא את כולן, ומכיוון שיש לזה שם אחר, כבר אינה בכלל זמירה האמורה בתורה. לעומת זאת הזמירה הנהוגה אצלנו, דהיינו שכורתים את כל הענפים ומשאירים רק את גוף הגפן, נראה שאינה זמירה האסורה מהתורה אלא היא תולדה. ונראה שהיא המכונה "פיסול". ושו"ת משפט כהן הוסיף עוד לבאר את ההבדל על פי ההבנה שנקט המהריט"ץ, שהחיתוך בחלק מן הענף כוונתו להוסיף פירות הגפן, לעומת הגיזומים האחרים שמטרתם בעיקרה היא לאוקמי אילנא שיעמוד חי, כפי טבע גידולו. והוסיף עוד להסתמך על ההבחנה שנקט רש"י שזמור של תורה הוא דווקא כשחותך את הענפים היבשים. אך לא הזכיר את ההבחנה בין גפן לשאר אילנות. כמו כן גם ספר השמיטה לא חילק בין גפן לשאר אילנות אלא רק בשינוי מקום החיתוך.

לעומת זאת, החזון איש נקט להלכה כדעת רש"י שיש להבחין בין גפן לשאר אילנות וביאר זאת מצד "שהזימור של שאר אילנות חלוק מזימור גפן מצד טיב עבודתו". והסתפק אם מלאכת הזמירה בגפן כוללת זמירת ענפים יבשים או אף לחים, וכתב "ואפשר דזימור בגפן כולל בין יבשים בין לחים... ואפשר דהא דכתב רבינו דמפרק העלין והבדים היבשים אינו לוקה היינו חוץ מגפן דבגפן הכל בכלל זימור וצ"ע" (שביעית סי' כא ס"ק טו). וכן נקט בדרך אמונה. אך בספר משפטי ארץ על פי דעת הרב אלישיב הרחיבו דעתו של החזון איש שנקט לשון "הזימור של שאר אילנות חלוק מזימור גפן מצד טיב עבודתו" הרי שכל אילן שטיב עיבודו דומה לגפן, כגון הקיווי, דינו יהיה גם כן כגפן.

איסור זמירה בזרעים ובירקות (כיסוח דשא)

בהלכות שבת מבואר בגמרא וברמב"ם שגיוזם תבואה וירקות אסור מדאורייתא וחייב חטאת. לאור מה שהתבאר לעיל יש לדון מה הדין בשמיטה, האם זמירה וכיסוח זרעים ודשא אסורים מדאורייתא או מדרבנן?

גמרא שבת דף עג עמוד ב

אמר רב יוסף: האי מאן דקטל אספסתא – חייב שתים, אחת משום קוצר ואחת משום נוטע. אמר אב"י: האי מאן דקניב סילקא – חייב שתים, אחת משום קוצר ואחת משום זורע.

רש"י מסכת שבת דף עג עמוד ב

דקטל אספסתא – שחת, וקוצרין אותו שלשה פעמים בחדש, וחוזר וצומח. דקניב סילקא – חותך תרדין מן המחובר, וחוזרין וגדלין.

רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה ד

כל זרע שקצירתו מצמחת אותו ומגדלתו כגון אספסתא וסילקא, הקוצרו בשגגה חייב שתי חטאות, אחת מפני שהוא קוצר ואחת מפני שהוא נוטע.

לעומת זאת בהלכות שביעית נחלקו הפרשנים בביאור איסור כיסוח זרעים.

משנה שביעית פרק ב משנה י

ממרסין באורז בשביעית ר"ש אומר אבל אין מכסחין.

ר"ש

לא מכסחין – שאין חותכין עליו של אורז, מלשון לא תזמור תרגום לא תכסח.

רמב"ם על משנה מסכת שביעית פרק ב משנה י

וכבר ביארנו בכלאים שהכיסוח הוא כריתת הזמורות הבולטות, תרגום תזמור תכסח. ולפיכך אמר ר' שמעון שזה שהתרנו לו למרס באורז בשביעית אף על פי שכך הוא עושה בו בשאר שנים, אין לחשוב שהותרו לו כל העבודות באורז בלי שינוי ומותר לו גם לכסחו, אלא כסוחו אסור בשביעית כשאר הצמחים שאסור לכסחן. ואין הלכה כר' אליעזר בן יעקב. והלכה כר' שמעון שאוסר כסוח האורז.

המשניות הפשוטות של דברי ר' שמעון, כמתאמת אתרזום אונקלוס ואפירוש הרמב"ם, היא אין מכסחין אורז משום איסור זמירה. וכשם שהזמירה כגון אסורה מדאורייתא, כך הדין בזמירה וכיסוח באורז ועל ידיהם.

ר"ש מסכת שביעית פרק ב מ"ב

רבי שמעון אומר אף נוטל הוא את העלה מן האשכול בשביעית: – ותנא קמא לא התיר אלא עד ר"ה. בירושלמי (הל' ב) פריך דר' שמעון אדר' שמעון מחלפא שיטתיה דרבי שמעון דתנינן תמן ממרסין באורז בשביעית דברי ר' שמעון אבל לא מכסחין וכה אמר הכין שנייה היא שהוא כמציל מן הדליקה. בסוף פרקין היא שנויה ההיא דלא מכסחין כלומר שאין חותכין עליו של אורז מלשון לא תזמור תרגום לא תכסח ומשני דנטילת עליו של אשכול אינו אברויי אילנא אלא אוקמי אילנא כאדם המציל מן הדליקה דאוקמי בעלמא הוא אבל גבי אורז אברויי אילנא הוא ואסר כי האי גוונא משנינן במס' ע"ג בפ' ר' ישמעאל (דף נ ע"א).

הר"ש מבאר על פי הירושלמי שדעת ר' שמעון שאין מכסחין היא מטעם שאין באניעת מלאכה זו הפסד גדול והדבר אינו נחשב אוקמי אלא נחשב אברויי אילנא. ניתן לבאר שהר"ש סובר שמלאכת הכיסוח אסורה רק מדרבנן ולכן יש לדון אם היא בכלל אוקמי או אברויי אילנא. אך ניתן לבאר שדעת הר"ש היא שמלאכה אסורה מן התורה רק אם היא לאברויי, אך אם היא לאוקמי יש להתיר.

מה דעת הרמב"ם?

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה טו

ומותר למרס באורז בשביעית אבל לא יכסח.

רדב"ז הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה טו

אבל לא מכסחין היינו להסיר העליון והוא מלשון לא תזמור לא תכסח.

כסף משנה הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה טו

אין מכסחין שאין חותכין עליו של אורז תרגום לא תזמור לא תכסח.

אור שמח הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה טו

אבל לא יכסח. נ"ב פירוש דמירוס הוא תולדה דהשקאה, דרק מדבריהם אסור, ולכן הקילו, אבל כסוח הוא זמירה המפורשת בקרא, ולכן אסורה.

מלשון הרמב"ם בהלכה, וכן נראה שדעת מפרשי הרמב"ם, אולם שכיסוח בצרעים וירקות יש בו איסור זמירה מדאורייתא.

פסיקת האחרונים

שבת הארץ פ"א הט"ו

אבל לכסח אסור אפילו לצורך מוצאי שביעית, אפילו ימותו הזרעים על ידי מניעת הכיסוח ולא יצמחו. משום שהכיסוח הוא הזימור האמור בתורה, ואי אפשר להתיר אותו במקום הפסד. 'לא תזמור' - מתרגמינן לא תכסח.

ספר השמיטה פרק ג סימן ב אות ד

וכמו כן אין קוטמין את מיני הזרעים והירקות והורדים כדי שיתגדלו ויתעבו. וכן לא יחתוך העלים או הבדים הרעים והמקולקלים מעל הירקות והשושנים וכל הדומה הנאמר באילן. ונראה שגם זמירה בזרעים, ירקות ודשאים הרי זה מן התורה כזימור באילן אם רק זמירה זו מועילה להגידול.

הרא"ה קוק וספר השמיטה נקטו שכיסוח כזרעים ירקות ודשאים אסור משום זמירה האסורה מן התורה.

חזון איש שביעית סי' כא אות יז

והא דתנן פ"ב מ"י אין מכסחין ופסקה הר"מ פ"א הט"ו נראה דלא חשיב למניעתה הפסד גמור וכן משמע, שאם היה דין כולל שאף במקום שנפסד לגמרי לא התירו שום מלאכה לא אצטריך למתני כיסוח באורז, וכן משמע בירושלמי ה"ב בהא דמפרש טעמא דר"ש דנוטל את העלה שהוא כמציל מן הדליקה ופי' הגר"א משום הפסד שרי ר"ש, ואע"ג דפליגי רבנן לא מסתבר דפליגי ביסוד אי שרינן מלאכה דרבנן משום הפסד אלא פליגי בהכרעת שיעור ההפסד.

דרך אמונה - ציון ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק א ס"ק (רמד)

ירושלמי שביעית פ"ב ה"ב וכך כתב הר"ש בפ"ב מ"ב ועיין בחזו"א שם סי' כ"א סקי"ז ומה שכתב האור שמח שיש בזה זמירה דאורייתא לפי דעת מרן לעיל סקי"ב אין זמירה דאורייתא אלא בגפן. החזו"ן איש, הסובר שאיסור זמירה הוא רק בגפן, מציא את איסור כיסוח האורז כאיסור דרבנן ומכאן את סיבת איסור הכיסוח על פי הכנת הר"ש בביאורו למשנה שהוא משום שאין במניעה מלאכה זו הפסד אמר (אין ההיתר של מלאכה לאוקמי).

בצאת השנה עמ' לא אות ה (הוראות לאחר היתר מכירה)

בצמחים דו עונתיים יהא מותר הגירדום והגזוז לשם הנבתם בפעם השנייה באביב.

הערה 5

כיוון שמתירים מלאכות דרבנן גם עבור הפרי, וגירדום וגזוז נראה שהוא מדרבנן בירקות ולשון הרמב"ם אחד כרם אחד שאר אילנות מוכיח כן. עיין חזו"א סי' כא סקט"ו שמסיק שגזוז בשאר אילנות אף לרמב"ם אינו אסור אלא מדרבנן.

קטיף שביעית פרק א סעי' י

גיוזם בירקות ובצמחי סרק אסור מדרבנן

הערה 16

בצאת השנה, לדעת הרב קוק האיסור הוא מן התורה.

קטיף שביעית פרק נ סעיף יג-יד

כיסוח הדשא:

יג. מודשאה מכוסה אשר מטרת הכיסוח שלה הוא לשמור על גובה רצוי ולא לגרום לכל צימוח נוסף יש לכסח במועד הרגיל בהתאם לגובה הכיסוח המומלץ לכל זן לשמירת המראה הנאה.
יד. בדשא צעיר שכיסוחו גורם בהכרח לצימוח אופקי של השלוחות ולהתפשטותו מותר לכסח רק אם ללא הכיסוח יגרם לדשא נזק ארוך טווח, בכל מקרה יש לבצע כיסוח גבוה.

הז"ר ש"י ראטה"מ ונקט הלכה למעשה שבירקות הציזום אסור מדרבנן, ובאילנות נקט כדעת החפזן הא"ש ולא כדעת הרא"ה קוק.

סיכום

זמירת הגפן אסורה בשנת השמיטה מן התורה, שנאמר "וכרמך לא תזמר". לעומת זאת במשניות שביעית פ"ב מוזכרים סוגים רבים של גיוזם: פירוק, קרסום, זירוד, פיסול, קטימה, כיסוח, זינוב, קציצה, המידל והמזנב, שחלקם אסורים רק מדרבנן.

המפרשים עמדו על ההבחנה בין זמירה האסורה מהתורה ובין סוגי הגיוזם השונים האסורים מדרבנן.

- הבחנה בין גפן לשאר אילנות

- הבחנה בין הסרת ענפים לחים להסרת ענפים יבשים

- הבחנה במיקום החיתוך

- הבחנה בין חיתוך המועיל להצמחת פירות וחיתוך המועיל להצמחת האילן

הרב קוק בשבת הארץ קונטרס אחרון י"א הכריע שהבחנה בין הזמירה האסורה מן התורה למלאכות אחרות האסורות מדרבנן הוא במיקום החיתוך והסתמך גם על ההבחנה בין הסרת ענפים יבשים או לחים.

לעומת זאת, החזון איש נקט לחלק בין זמירת הגפן לגיוזם שאר האילנות וזאת משום השינוי שיש בטיב העבודה. יש שביארו שכוונתו לחלק בין זמירת גפן שאיסורה מן התורה ובין גיוזם שאר אילנות שאיסורו מדרבנן, ויש שביארו כוונתו שאף שאר אילנות שטיב עבודתם דומה לגפן דינם יהיה כגפן, שגיוזם הענפים בהם אסור מן התורה.

זמירה בזרעים וכיסוח דשא

אבל אין מנסחין - יש שביארו שכשם שיש איסור זמירה בגפן, יש איסור זה גם בתבואה וירקות ובדשא. ויש שביארו שאיסור כיסוח הוא משום שאין במניעת מלאכה זו הפסד גדול. הרב קוק בשבת הארץ כתב שהכיסוח הוא הזימור האמור בתורה, ואי אפשר להתיר אותו במקום הפסד. לעומתו החזון איש כתב שהכיסוח הוא תולדה ואסור רק מדרבנן והואיל ואין במניעתו הפסד הוא אסור בשביעית. ודעת הר"ש ישראלי, וכן נקטו בקטיף שביעית, שאף לדעת הרמב"ם כיסוח ירקות אסור מדרבנן ובגיוזם שאר אילנות נקט להקל כדעת החזון איש שאסור מדרבנן.